

הרב יואל פרידמן

מצוות נתינת מעשר עני על ידי "בית האוצר"

א. הביאו את כל המעשר

בספר מלאכי מוזכרת שאלה שעם ישראל הפנה אל הנביא:

"ואמרתם במה נשוב?" – כלומר, מה הם הדברים שאנו יכולים לתקן?

תשובתו של הנביא מפתיעה במידת מה:

"ואמרתם: במה קבענוך המעשר והתרומה ... הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי, ובחנוני נא בזאת, אמר ה' צב-אות, אם לא אפתח לכם את ארובות השמים, והריקותי לכם ברכה עד בלי די"².

מדוע מכל המצוות, דווקא המעשר והתרומה צוינו כעניין שצריך תשובה?

הדרישה להביא את המעשר והתרומה לבית האוצר קשורה לחזרת עם ישראל מגלות בבל, חנוכת המקדש והחזרת משרתי ה' לעבודתם. המעשר והתרומה הן מצוות מיוחדות שהנביא אומר עליהן "ובחנוני נא בזאת". לאמור, מותר לכם לבחון את הכדאיות שיש בקיום מצווה זו, שבקיומה, רבש"ע יקיים מצדו "והריקותי לכם ברכה עד בלי די". לכן, על השאלה "במה נשוב" ניתנת התשובה "המעשר והתרומה".

כיום, אין מצבנו דומה למציאות של עם ישראל בימי עזרא ונחמיה, היות שהמעשר והתרומה שלנו אינם מיועדים למשרתי ה' העובדים בבית המקדש. עם זאת, נראה שדווקא בתקופתנו יש משנה חשיבות לחידוש מצוות נתינת המעשרות, ובפרט נתינת מעשר עני.

1. מלאכי ג ז.

2. שם, פסוקים ח-י.

ב. מצות הפרשת מעשר עני ונתינתו

מצוות מעשר עני מיוחדת היא לשנה זו, שנת תשפ"ה, שהיא השנה השלישית לשנות השמיטה. וכך נאמר בספר דברים³:

"מקצה שלש שנים... ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך ואכלו ושבעו..."

המיוחד במצוות מעשר עני הוא, ש"הגר היתום והאלמנה אשר בשעריך" יכולים גם בזמן הזה לאכול את המעשר – "ואכלו ושבעו". אין מעשר זה כתרומה גדולה וכתרומת מעשר שרק כוהנים בטהרתם יכולים לאכול, אלא "סתם עמך ישראל" ואפילו טמאים יכולים לאכול מעשר עני.

אנו נדרשים להפריש מעשר ולתת אותו לעני. אף אם איננו רגילים כל כך לקיים מצווה זו, היא הנותנת, יש צורך להתעורר ולקיים מצווה זו.

בתקופתנו, שקיימת מצוקה כלכלית בבית ישראל, יש ערך נוסף לקיומה של מצות מעשר עני. הואיל ובאמת נמצאים בתוכנו עניים הזקוקים לעזרה ולסעד, יש בידינו לקיים בשנה זו מצוות מעשר עני, נוסף למתנות עניים אחרות ולצדקה שאנו נותנים.

הפרשת מעשר עני מיבול שערכו הכספי רב, מהווה נטל כבד עבור החקלאים שמחויבים במעשר עני. ככל שערכו של היבול רב יותר והכמות גדולה יותר, כך המעשר גדול יותר, עד כי שווי כספי של עשירית (למען הדיוק תשעה אחוזים) מהיבול החקלאי, יכול להיות מאות ואלפי שקלים. אכן, זהו ניסיון קשה עבור החקלאים, אך ב"ה רבים מהם (וכן ירקנים סитונאים וקמעונאים) מפרישים כמות זו ומעבירים את המעשר לנזקקים ולנתמכים.

לעומת זאת, יתכן שהצרכן – זה שאיננו חקלאי – איננו זוכה לקיים מצווה זו כלל, היות שהוא מקפיד לקנות תמיד בחנויות ובמרכולים שבהם יש השגחה

3. פרק יד כח.

טובה ומקפידים להפריש מעשר עני כראוי וכנדרש. בכל זאת, גם צרכן כזה יכול לזכות לקיים מצווה זו. אמנם הקונה במקום שיש השגחה – לא מוטלת עליו החובה להפריש שוב, אך לרוב, אנשים אינם קונים רק בחנות אחת. לפעמים עושים "השלמות" בשוק או במקום שאין תעודה ואין השגחה. כמו כן, לעתים מקבלים פירות וירקות מחברים, ממשפחה וכדומה, ואז יתכן שיש צורך להפריש. מלבד זאת, אדם שמתארח ואיננו יודע בוודאות אם הפרישו תרומות ומעשרות במקום האירוח, עליו להפריש גם מעשר עני ואסור לאכול מן הפירות בלא הפרשה.

אולם בקיום מצוות מעשר עני לא די בהפרשה, אלא יש לתת את הפירות לעני. גם במצבים שבהם יש ספק אם הפרישו, יש חובה לתת בפועל את מעשר העני לעני, ואי אפשר להסתפק בהפרשת תרומות ומעשרות בלא הנתינה לעני⁴. יתרה מזו, מצוות מעשר איננה כמו מצוות צדקה רגילה. אי אפשר להמיר את החוב של מעשר העני בנתינה של כמה שקלים לקופת הצדקה, ואין חובת מעשר עני ענף של מעשר כספים. החובה במעשר עני היא לתת עשירית מהפירות לעני. לא כסף – אלא עשירית מהפירות.

ג. "בית האוצר" שליד מכון התורה והארץ

מן האמור לעיל, יש להסיק כי בכל פעם שאדם מפריש מעשר עני, עליו למצוא עני ולתת לו את הפירות. מובן שהטרחת רבה ולא תמיד נמצא עני (על פי אמות המידה שקבעו חז"ל). מאידך, נראה כי אין אפשרות לאכול מהפירות כל עוד לא הופרש והוציאו את מעשר העני מכלל הפירות.

כדי להתגבר על הקשיים הללו, הוקם "בית האוצר" שליד מכון "התורה והארץ". פעילות "בית האוצר" מבוססת על העיקרון ההלכתי של "מכרי

4. על דיני הספקות השונים בנוגע למצות מעשר עני, עיין לעייל מאמר "הלכות נתינת מעשר ראשון ומעשר עני" עמ' 11.

עניים⁵. על פי עקרון זה, אם יש לאדם עני קבוע – אין הוא צריך להקנות לו את הפירות לאחר כל הפרשה. המנוי ל"בית האוצר" נותן מראש הלוואה לעניים שהם "מכרי עניים" ובכל פעם שהמנוי אומר את נוסח הפרשת תרומות ומעשרות, העניים זוכים בפירות מעשר העני, אך למעשה משאירים את פירות מעשר העני בידי המנוי, על חשבון ההלוואה שקיבלו מראש. בדרך זו, הפירות שייכים מעתה למפריש ואפשר לאוכלם.

לפי תחשיב שערכנו במכון "התורה והארץ", המבוסס על אומדן כמות הפירות שאדם צורך בשנה (בגינתו או בשוק) החייב בנתינת מעשר עני, ולפי תחשיב מוזל, הגענו לסכום השווה ל-40 ₪. לכל הדעות, סכום זה אינו מכביד על הצרכן ונתינתו מאפשרת לקיים מצווה חשובה זו⁶. "בית האוצר" שעל יד מכון "התורה והארץ" יעביר את הכסף לנזקקים. נוסף לחידוש קיומה של מצווה זו, יש בדרך זו סיוע וחיזוק לנצרכים המיישבים את הארץ במסירות נפש גדולה ומרובה.

5. על פי הגמרא בגיטין ל ע"א.

6. בעניין התחשיב והשאלות ההלכתיות המעשיות הכרוכות בהפעלת "בית האוצר", ראה מאמרו של הרב עזריאל אריאל, "בית האוצר – מערכת לטיפול במעשרות ובנתינתם", בספר התורה והארץ חלק ד, כפר דרום: הוצאת מכון התורה והארץ, תשנ"ט, עמ' 285-294. וראה שם עוד במאמר "נתינת מעשר עני", עמ' 234.